

MIÉRT KELL ÚJJÁÉPÍTENI A BUDAI VÁR PALOTÁT?

– Kerekasztal-beszélgetés

Potzner Ferenc, dr. Rostás Péter, Varga-Ötvös Béla, Dévényi Sándor, Csóka Balázs

A budai Vár a magyar nemzet szimbolikus helyszíne, identitásának szerves része, a magyar államiság sorsdöntő eseményeinek színtere, nemzeti, kulturális, valamint polgári, állami intézményeknek otthont adó terület. Egyedülállóan összetett történelmi városi környezettel rendelkezik, a világörökség része. Teljes kiépülése nem sokkal az I. világháború kitörése előtt fejeződött be. A II. világháború és az azt követő, megkérdőjelezhető helyreállítások pusztításai következtében a Várnegyed máig sok sebből vérzik, melynek gyógyítása évtizedek óta húzódik. A negyed méltó helyreállítására és a terület fejlesztésére 2012-ben tanulmányterv készült a Közti generáltervezésében A Budai Várnegyed hosszú távú (25 évre szóló) fejlesztésének stratégiai terve címmel. A munkafolyamat vezetője, az építészeti tanulmányterv és a beépítési tervek vezető tervezője Potzner Ferenc, az ingatlanfejlesztési stratégia kidolgozója Varga-Ötvös Béla volt. Mindketten évtizedek óta foglalkoznak a területtel. A kormány a tanulmányterv megállapításaira is alapozva 2014-ben döntött a budai Vár megújítását célzó, több cikluson átívelő Nemzeti Hauszmann Terv (2014–2024) előkészítéséhez szükséges intézkedésekről, valamint a Nemzeti Hauszmann Terv társadalmi testületének felállításáról. Eddig lényegében három döntés született, melynek munkálatai még az idén elindulnak: újjáépül a Stöckl-lépcső, a budai Várgarázs befejezésével újjáépül a Lovarda, valamint visszaépítik a Főrség épületét. Előkészületben van a Szent István-terem rekonstrukciója, és ezzel összefüggésben a palota déli összekötő szárny déli homlokzatának rekonstrukciója, valamint a déli, 1960-as években épített „középkori” kertek és a közlekedési rendszer felújítása. Bár az eddigi döntéseknek megfelelő szakmai megalapozottságuk és indokuk van, a sajtóban éles, politikai színezetű polémia kavartak. Nem egyértelmű többek között a Hauszmann-tervek kizárólagossága, a kupola sorsa, vita tárgya a további munkálatok iránya, valamint a fővárosi és országos fejlesztési tervekbe való illeszkedése. Kérdés továbbá, hogy beilleszthető-e ez a nagy ívű projekt a közelmúlt sikeres európai újjáépítési sorába, mint a Vilniusi Királyi Palota, a drezdai Frauenkirche, vagy a berlini császári palota. Minderről az Országépítő képviselőjében Dévényi Sándor, Szűcs Endre és Csóka Balázs kérdezte Potzner Ferenc Ybl-díjas építész, művészettörténész, dr. Rostás Péter, a Budapesti Történelmi Múzeum főigazgató-helyettese, közgazdász, művészettörténész és Varga-Ötvös Béla közgazdász, városfejlesztő szakmai véleményét. Ők mindannyian a Nemzeti Hauszmann Terv társadalmi testületének tagjai.

◀ A palota újjáépítési terve, id. Janáky István, 1953. Forrás: KÖZTI Archivum

WHY THE BUDA CASTLE PALACE NEEDS RECONSTRUCTION

The Buda Castle is a symbolic location of the Hungarian nation and an integral part of its identity. Hosting a number of national, cultural and civil institutions, it is an area which has witnessed many of the turning points of the country's history. A World Heritage site, the Castle is a highly complex urban environment with a rich history. Badly damaged in World War II and affected by a string of misconceived renovation concepts, the reconstruction of the Castle has been dragging on for decades. Recently, the government created the National Hauszmann Plan and a committee for the renovation of the Buda Castle. So far, the committee has initiated three major construction projects, scheduled to start within the year: the renovation of the Stöckl Steps; the reconstruction of the Lovarda (Riding Hall) and the Castle Garage; and the reconstruction of the main guardhouse. All these are well-documented historical buildings and constructions. As a next step, the damaged interior of the Palace will be renovated. Although the construction plans are professionally sound, they were hotly contested in the media due to political considerations. Among other things, the exclusiveness of Hauszmann's plans is not made unequivocal and there are no clear plans for the reconstruction of the dome. Also, the future direction of works and its integration with local and national development plans is still unclear. This ambitious project is the country's response to the recent string of successful European reconstruction project such as the Royal Palace in Vilnius or the Frauenkirche and the Imperial Palace in Berlin.

► Miért éppen a Főrség, a Lovarda és a Stöckl-lépcső újjáépítésével indulnak a munkálatok?

Rostás Péter: Az egykori, Hauszmann-féle Lovarda helyén épülő mélygarázs fejlesztésének gondolata még 2006 táján fogalmazódott meg, miután felismerték, hogy a Budavári Palotának ez egy olyan területe, amely harmincöt éve a senki földje. A 70-es évek elejéig minden, a várat érintő terv az Ybl-Hauszmann-féle Palota úti támfal elbontásával számolt, amelyre végül nem került sor. Ezután rekonstruálni akarták a középkori, ún. lőréses támfalat, de ez sem valósult meg. A 70-es években Czagyány István (Közti) készített terveket ennek a területnek a neobarokk szellemű rendezésére. Jellemző a kor stíluskereső bizonytalanságára, hogy az Újvilág kertben megmaradt neobarokk vízmedence alapján tervezett hat virágágyból egyet kiviteleztek, mintha csak ottfelejtették volna az OSZK gazdasági bejárata előtt, és az egész udvart átadták az enyészetnek. Már ebben az időben érzékelték, hogy óriási hiba volt elbontani a majdnem ép állapotú Főrség épületét, vagy a Stöckl-lépcsőt. Ezáltal megszűnt a kapcsolat a palota-udvar és a Csikós-udvar között, s egy teljesen izolált, kietlen pusztaság maradt hátra. Éppen ezért úgy vélem, hogy amikor

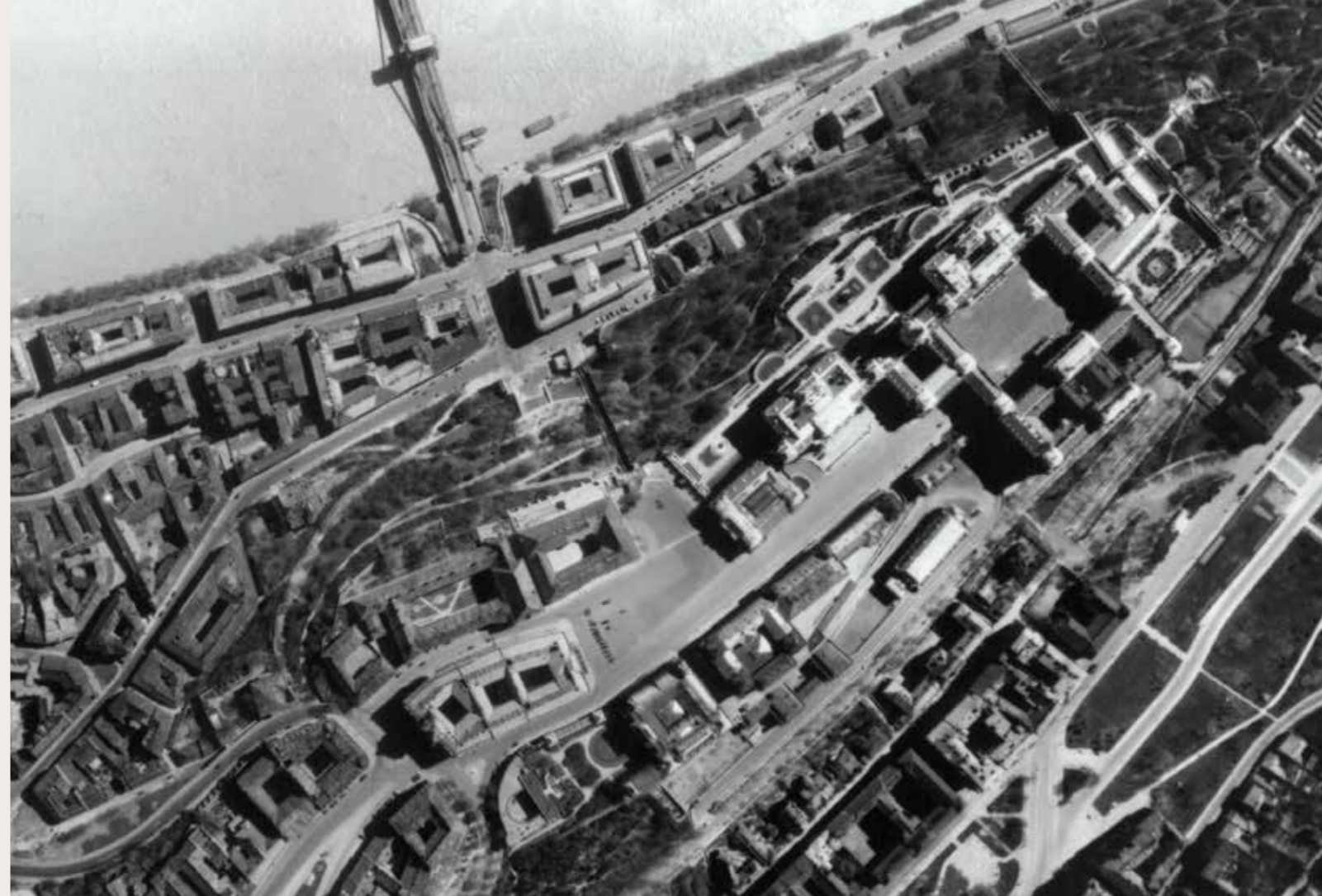
a fejlesztés irányát és első lépését kellett meghatározni, helyesen jártak el a döntéshozók: semmit nem bontunk el, semmit nem építünk át, hanem egy megcsonkított épületegyüttesbe visszahelyezzük a végtagokat. Ilyen végtag a Lovarda, amely szorosan kapcsolódik a palotatömbhöz, a Főrség épülete, és a Stöckl-lépcső is.

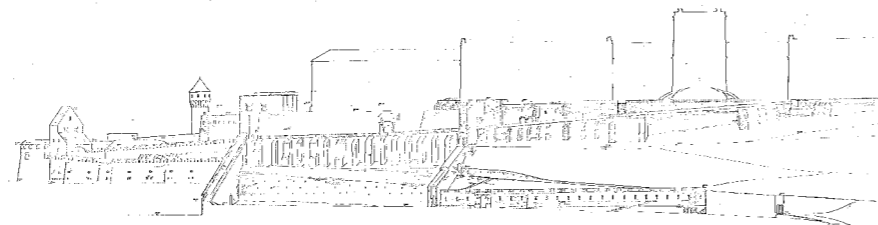
► Több fórumon is elhangzott az a vád, hogy a Lovarda és a Főrség épülete önmagában nem képvisel olyan értéket, hogy rekonstruálásra méltó lenne.

R. P.: Nem azért szükséges újjáépíteni őket, mert egyedülálló építészeti értéket képviselnek – megjegyzem, ezek Hauszmannra jellemzően minőségi, jó arányú, funkcionálisan végiggondolt épületek voltak –, hanem azért, mert szerves részét képezték ennek az együttesnek. Ezért kell és lehet rekonstruálni őket, mintegy az újjáépítés főpróbájaként, különösebb kockázat nélkül.

► **Mi vezetett egykor ezeknek az épületeknek az elbontásához? A Főrség épülete szinte ép, tökéletesen helyreállítható állapotban volt még a 60-as évek végén is.**
Potzner Ferenc: A Stöckl-lépcső a mai támpilléres támfal alatti területen helyezkedett el, 1896-ban épült Hauszmann Alajos ter-

vei alapján, s az ekkor még ott állt, 19. század közepén épült Stöckl-épületről kapta a nevét. 1901 és 1903 között ennek helyén épült fel szintén Hauszmann tervei szerint a Főrség épülete. A Csikós-udvaron szabadon álló Lovardát 1898 és 1900 között emelték, majd elkészült a Csikós-udvar és a Hunyadi-udvar összekötő, a két terasz közötti várfal támpilléreire támaszkodó rámpa is. A Lovarda az 1944–45-ös ostrom során találatot kapott, de sokkal könnyebben helyreállítható lett volna, mint a Sándor-palota, mégis elbontották 1950-ben. A korabeli fényképek alapján úgy tűnik, hogy a Lovarda területe a palota helyreállításához bizonyult ideális felvonulási területnek. Hasonló sors jutott a főrségi épületnek is, pedig abban 1971 elejéig a Közti irodái működtek. A Csikós-udvarra készült tanulmánytervünkben arra törekedtünk, hogy ezt a ma rendezetlen és kihasználatlan részt beemeljük a turisztikai, közönségforgalmi területek közé, biztosítva a várplatóra való akadálymentes feljutást a Palota útról, azaz a Krisztinaváros felől. Ez jelenleg kizárólag az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) liftjén, majd gigantikus folyosóján való áthaladással történik, tönkretéve az északi szárny teljes földszinti térsorát. A fejlesztések túlmutatnak önmagukon, és a területen mindig megágyaznak a további fejlesztéseknek,

▼ Déli összekötőszárny homlokzata az Oroszlános udvar felől a II. világháború előtt és után.
Forrás: Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola könyvtára, BTM Középkori Főosztály Fényképtára

támogatnak egy következő lépést. Az előbbiek alapján a Stöckl-lépcső visszaépítésével, valamint a lépcső- és liftpavilon megépítésével helyreállítható a palota északi szárnya, a rámpa megépítésével pedig a Szent György tér érintése nélkül megközelíthető lenne a Hunyadi-udvar és az Oroszlános udvar, ami logisztikailag jelenleg nem megoldott.

► **Még az 1940-es légi felvételen is jól látszik, hogy sokfelől lehetett feljutni a palota szintjére, a terek és teraszok egymáshoz fűződtek, szervesen kapcsolódva ezekhez az útvonalakhoz.**

P. F.: A palota és kertjeinek egykori beépítése sokrétű, szerves közlekedési kapcsolatot biztosított a Várhegy és környezete között, amelynek elemeit a rendezett parkok, parterek, lépcsők, kerti pavilonok, utak jelentették. Ez az egyensúly borult fel az 1950-es években a középkori erődrendszer rekonstrukciójának kizárólagos előtérbe helyezésével, amellyel elvágta a meglévő, természetes közlekedési kapcsolatokat, feljövetelel útvonalakot, véget vetve a királyi kertek több évszázados fejlődéstörténetének. A palota déli része körüli teraszok középkori szintig történő leemlélyítésével zárt udvarokat hoztak létre, megszüntetve a várfalak körüljárhatóságát. A zárt udvarokban létesített kertekkel ugyanakkor egy új minőség jött létre. A tervünk egyik sarkalatos pontja ezen útvonalak rehabilitálása, a palotaegyüttes jelenlegi izolált helyzetéből való kiszabadítása. A régi-új kapcsolatrendszer első eleme a Várkert Bazár építése során már megvalósult. Hangsúlyoznám, hogy nem önmagukban álló épületek visszaépítéséről van tehát szó, hanem azok együttesben való megjelenéséről. A térfalak hiányában szétesett beépítési szövetben a főorségi épület fontos térképző elem, mely az Oroszlános kapu nyugati térfalát adja.

► **Az archív fotókra tekintve a Főörség mellett látható egy támfalszerű képződmény, a királyi istállók homlokzata. Ez is újjáépül, vagy ide egy modern elem is elképzelhető?**

P. F.: Nem merült föl a királyi istállók visszaépítése, de fontos, hogy a Hunyadi-udvarnak – és így a palotának is – nyugaton vizuális térfala legyen. Az ide kíváncsozó térképző elemre több megoldás kínálkozik, hogy melyik valósul meg, egyelőre nyitott kérdés.

Varga-Ötvös Béla: Visszatérve az első kérdésre, úgy vélem, hogy a Várpalota a magyarság emblematikus, szimbolikus helyszíne, történelmi identitásának része, amely attól, hogy de facto évszázadokig nem volt királyi vagy állami székhely, a köztudatban az maradt. Történelmi mércéként. Nem a királyi funkció a lényeg, hanem az abban is kifejeződő állami és nemzeti identitás. Helyreállítása – amennyire az lehetséges szakmai szempontból – prioritást élvez, mert szerves része a függetlenségre törekvő magyar államiség történelmi kultúrájának, ezzel a jövőépítésnek is. Ez több mint szimbolika: örökölt és továbbörökítendő kulturális örökség. A Várnegyed – más megközelítésben – egy olyan sziget, amely nem csupán fizikailag része a városszerkezetnek, hanem városszervezési, politikai, történelmi, és kulturális szempontból fókuszpont, akár a nulla kilométerkö.

R. P.: Ez nagyon fontos gondolat: egy sziget, egy kiemelt jelentőségű terület. Sokszor hangzik el az a vád, hogy a palotafejlesztés nincs végiggondolva a városfejlesztés kontextusában. Úgy vélem, hogy prioritást élvez a várfejlesztés, tehát nem lehet ahhoz igazítani, hogy az olimpiai falu hol lesz, vagy éppen a külső Ferencváros rozsdáövezetét ki és hogyan kívánja fejleszteni. A vár fejlesztése legyen az origó. Fontosnak tartom, hogy bármilyen beavatkozás nagyon félrevisz és rossz megoldásokhoz vezet, ha a gondolkodásban ideológiai túlnyomás uralkodik. Ezt mutatja a történelem, amikor ideológiai okokból akarták elbontani a Várkert Bazárt, a helyén a középkori erődöt rekonstruálva, vagy amikor a Mátyás-kút lebontását vették tervbe. Végül győzött a józan ész, majd ezt követte a historizmus újraértékelése, melynek során ismét megőrzendő értéknek tekintették a Várkert Bazárt és Stróbl Mátyás-kútját.

V.-Ö. B.: Érdekes azon elgondolkodni, hogy a historizmus mint világstílus miért jött létre. A palota esetében a nyugati oldalon egy rossz elképzelés alapján valósult meg a régészeti rekonstrukció, míg a könyvtártól délre értékeremtő beavatkozás történt, igaz, azóta sokat változott a régészeti hozzáállás. Brüsszelben például a Coudenberg-palota feltárása során nem bontották el az újkor palotát, mégis élményszerű az alatta lévő középkori emlékek bemutatása. Ezt a korszerű megoldást kellene követni az Oroszlános udvar alatti feltárásnál is. Nálunk az 50-es években hihetetlen pusztítás történt: Magyarország legszebb historizáló kertjét sikerült elbontani. Mai ésszel fölfoghatatlan bűnököt követtek el ebben az időszakban. Ugyanakkor mindaz, ami létrejött, ma értéket képvisel esztétikailag és történeti-didaktikai értelemben is, hiszen ezáltal lehet némi képzetünk arról, milyen volt a középkori magyar királyság központja. A nyugati, krisztinavárosi oldalon ezzel szemben egy olyan, sebet hagyó régészeti rekonstrukció

▲ A Palotanegyed a II. világháború után, előtérben a Főörség és a rámpa. Forrás: Forster Gyula Központ fényképtára

▲ A palota a Tabán felől, Nádler Róbert akvarellje, é.n. Forrás: BTM Kiscelli Múzeum, Építészeti Gyűjtemény

Abban a korban – a 19. század második felében – nagy társadalmi változások történtek, megjelent az általános választójog, kiszélesedtek az egyén és a különböző közösségek lehetőségei. Konkrét szabadságélménnyé vált az emancipáció és a választás. Választás a termékek, vallások, nézetek, életmódok, lakóhelyek stb. közül. Ez logikusan vezethetett a stílusok szabad megválasztásának igényéhez is, hiszen az építészet a társadalom hű tükré.

► **Azt tudjuk, hogy mi az építészeti érték ebből az időszakból, és ma már a Gerő László-féle középkori helyreállítást is elfogadjuk tekintjük. De hogyan viszonyulunk a 60-as évek produktumaihoz, például az egykori Munkásmozgalmi Múzeum (A épület, aula) vörös márvány lépcsőjéhez? A „múltat végképp eltörölni” akarók a szocializmus idején tudatosan tüntették el a palota „imperialistának” minősített architektúráját. Tudták-e időtálló értékkel pótolni az osztályidegennek bélyegzettet? Kizárólagosnak tekinthetők-e a hauszmanni tervek a helyreállítás során?**

R. P.: Mérélegelnünk kell, hogy mi az, ami értékésképző koncepció alapján végigvitt építmény, és mi az, ami szükségmegoldás, vagy egy koncepciótlan beavatkozás eredménye. A palota esetében a nyugati oldalon egy rossz elképzelés alapján valósult meg a régészeti rekonstrukció, míg a könyvtártól délre értékeremtő beavatkozás történt, igaz, azóta sokat változott a régészeti hozzáállás. Brüsszelben például a Coudenberg-palota feltárása során nem bontották el az újkor palotát, mégis élményszerű az alatta lévő középkori emlékek bemutatása. Ezt a korszerű megoldást kellene követni az Oroszlános udvar alatti feltárásnál is. Nálunk az 50-es években hihetetlen pusztítás történt: Magyarország legszebb historizáló kertjét sikerült elbontani. Mai ésszel fölfoghatatlan bűnököt követtek el ebben az időszakban. Ugyanakkor mindaz, ami létrejött, ma értéket képvisel esztétikailag és történeti-didaktikai értelemben is, hiszen ezáltal lehet némi képzetünk arról, milyen volt a középkori magyar királyság központja. A nyugati, krisztinavárosi oldalon ezzel szemben egy olyan, sebet hagyó régészeti rekonstrukció

valósult meg, amelyről a palotával foglalkozó régészekon kívül senki a világon nem tudja, hogy tulajdonképpen mi van itt bemutatva. Látható az is, melyek azok a pontok, amelyek a 70-es, 80-as években anyaghiány és a szűkös „beruházási keret” folytán szükségmegoldásokként valósultak meg, mint például az Országos Széchényi Könyvtár belsőépítésze, és mi az, ami a korszak egyik csúcscsalkotása, például az új kupola belső tere.

► **Talán a jelenlegi palotaegyüttes lehangsúlyosabb eleme a kupola. Beilleszthető-e a hauszmanni terveket alapul vevő koncepcióba, hogy a jelenlegi kupola megmaradjon?**

R. P.: Egyetértek azokkal, akik bizonytalanul érzik a kupola elbontása mellett szóló érveket, amelyekkel együtt járna a központi (C) épület egy részének bontása is. A kupola hauszmanni tervek szerinti visszaépítése pusztulásra ítélné a 60-as, 70-es éveket idéző, építészeti értékeket hordozó, alatta húzódo csarnokot. Mindenképpen megfontolásra érdemesnek tartom a megtartását.

P. F.: A historizmussal szembeni ellenérzés még mai publikációkban is tetten érhető. Szentkirályi Zoltántól azt tanultam, hogy nincsenek értékes és értéktelen korszakok, hiszen azzal, hogy létrejöttek, önmaguk létjogosultságát igazolják. A historizmusnak – mint minden korszaknak – megvan a specialitása. Erről Sigfried Giedion Tér, Idő, Építészet c. könyvében olvashatunk. Szerinte a gyors ütemű iparosodás rendeltenséget hozott létre. Az érzések nem tudtak lépést tartani a technikai fejlődéssel. A gondolkodás és az érzés kettévált, és ez majd egy évszázadig tartott. Az emberek a történelmi múltban találtak fogódzót. A korszak egyébként jól tükrözi az akkori evolucionista látásmódot. Ebben a tekintetben a tudomány és a művészetek világlátása azonos. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a kísérletezés, egyfajta experimentális hozzáállás hozzájárult az innovációhoz, az új anyagok-szerkezetek megjelenéséhez, és ezzel táplálta a kettéválást, a mérnöki építészet létrejöttét. Kétségtelenül nagy szerepe volt a modern mozgalmak, művészetek létrejöttében, amelyek már meghaladták, sőt tagadták bölcsőjüket. Ami a helyreállítást illeti,

▼ A Stöckl-lépcső a II. világháború után
Forrás: HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum fényképtára

azt gondolom, hogy azt lehet és szabad helyreállítani, amiről van forrásunk és adatunk. Csízelnem kellene. A kupola tekintetében, amelynek sorsa még bizonytalan, úgy vélem, inkább politikai döntés születik majd, mint szakmai. Vannak ugyanakkor olyan részek a palotában, amelyeket szándékosan tettek tönkre. Ilyen például a kettészelt és befödémezett vártemplom. A változtatásokat lehet úgy alakítani, hogy a 60-as évekből is megmaradjanak értékes momentumok. Nem szabad úgy viselkednünk, mint ahogyan még ma is sokan teszik a historizmussal szemben. A „múltat végképp eltörölni” hozzáállással semmivel sem lennének különbek elődeinknél.

V.-Ö. B.: Az építészet a gazdasági, társadalmi viszonyok lecsapódása, térbeli megjelenése. Kérdés, hogy mi az érték, hogyan hasonlítjuk össze? Ha megnézzük az eredeti Hauszmann-Ybl-épületegyüttest, és elhelyezzük az akkori kortárs európai és világépítészetben és kultúrtörténetben, akkor ennek építészeti gondolatai visszaköszönnek Washingtontól Tokióig a reprezentatív középületekben, a lakó- és irodaházakban, szállodákban, színházépületekben, a hidak esztétikájában, s a kor más jeles épületeiben is.

Gondoljunk bele, hogy a 60-as évekbeli, felújított királyi palotát vajon hova helyezhetjük el az akkori kortárs magyar architektúrában és a világ építészetében? Színvonalában kapcsolódik-e a Sidney-i Operaházhoz, vagy éppen a várbeli Hilton Szállodához, netán a Déli pályaudvarhoz, az új Erzsébet hídhoz, a lakó- és egyéb középületekhez? A mai állapot nem szerves fejlődés vagy akár szakmai konszenzus eredménye. Azt gondolom,

▼ A Szent István-terem. Forrás: BTM Kiscelli Múzeum fényképtára, képeslapgyűjtemény

hogyan egy tipikusan ideológiai termékről van szó, mint az egykori NDK-ban a királyi palota helyén – a múlt eltörlése jegyében – felépített Köztársasági Palota, vagy később a Ceaușescu-féle parlament palotája Bukarestben.

P. F.: Ezt a bizonytalanságot az 50-es évekből származó tervek is jól mutatják: a középkori erőrendszer rekonstrukciója mögött sziluettel ábrázolt palotán hol van kupola, hol nincs. Az egyetlen biztos pont a középkori erőrendszer visszaépítése volt, miközben a palota épületéről nem volt kialakult vélemény. Maga Rákosi is úgy nyilatkozott, hogy a Hauszmann-féle tervet tartja a legszebbnek. Az 50-es évek jegyzőkönyvei azonban arról tanúskodnak, hogy a népi demokrácia elvárásainak megfelelően nem a királyi palota, hanem csak egy középület helyreállítása volt a cél. Elsősorban a Duna felé néző, kirakatban lévő keleti oldalra figyeltek, ahol az akkori pártvezetés akart berendezkedni. Vélhetően ennek köszönhető a nyugati, a budai hegyek felé eső oldal érintetlensége és elhanyagoltsága.

► **Elképzeltető az enfilade térsor helyreállítása, mely a világ második leghosszabb terem-sora? A térsor termei milyen formában állíthatók helyre, ha nincs mindegyikről hiteles adat? Felmerült kortárs elemek beillesztése?**

R. P.: Adolf Loos szerint vagy pontosan kell másolni, vagy valami teljesen újat kell

csinálni. A II. világháborúban elpusztult Szent István-terem a palota leginkább helyreállítható tere a rendelkezésre álló eredeti tervek, fotók, és a megőrzött belsőépítészeti részletek alapján. Környezetében azonban vannak olyan termek, amelyekről nincs elég adatunk. Hitelességét veszítené el a rekonstruált Szent István-terem, ha mellette félig-meddig kitalált terek állnának. Irreális elvárás, hogy egy az egyben visszacsináljuk a Hauszmann-féle palotát, ezért egyes részeit csak kortárs gondolatisággal lehet átalakítani, vagy éppenséggel a 60-as évekbeli részleteket megőrizni.

► **Mi történt az Ybl tervezte krisztinavárosi szárnyal (F épület)?**

R. P.: Tudni kell, hogy bár Ybl dolgozta ki a palota nyugati irányú bővítésének koncepcióját, kezdte el a Palota út kiépítését a hosszú támfallal, de halálát követően Hauszmann, akit 1891-ben neveztek ki a királyi vár építésvezetőjévé, némiképp eltért ezektől a tervektől. A könyvtárnak otthont adó krisztinavárosi szárnyat két okból nem bántották olyan mértékben, mint a palota többi szárnyát. Az egyik ok, hogy – ellentétben a dunai szárnyal – ez köburkolatos, ezért jobban átvészelte az ostromot. A másik összetettebb. Az 50-es évek művészettörténete a historizmust két szakaszra osztotta: a korai, elfogadottabb neoreneszánszra, amely Ybl Miklóshoz köthető, és a későbbi eklek-

tikára, amelyet az imperializmus stílusának tartottak. Ez utóbbihoz kötötték Hauszmann tevékenységét. A neoreneszánszt követő neobarokkot és az eklektikát – utóbbi fogalmat ma már a művészettörténet nem is használja – nem tekintették művészetnek, ennél fogva bármit meg lehetett csinálni az ilyen épületekkel. Tulajdonképpen ez áll a 60-as évekbeli átalakítások mögött is, amikor ezt a szárnyat teljesen tönkretették. Egyszerűen nem voltak hajlandók erőforrást biztosítani arra, hogy restaurálják a meglévő épületállagot. A II. világháborút követően az egyszerű állagvédelmet sem biztosították.

V.-Ö. B.: Ez összefügg azzal, hogy az új rezsim nem tudott olyat produkálni sem kulturális, sem társadalmi-gazdasági szinten, mint a korábbi korok. A napjainkban helyreállított épületek (Várkert Bazár, a belső kerületek lakó- és középületei, kastélyok) azonban tükrözik a valóságot: az bizony egy fénykor volt. A mi historizmusunk és szecesszióink – más külföldi városokkal összehasonlítva is – élenjáró volt. Ezt a tényt azonban nem lehetett az 50-es, 60-as években „elfogadni”. Úgy látom, a mostani kormány fontosnak tartja, hogy az emberekben tudatosodjon: az elmúlt korokban jelentős értékek születtek. Nemrég Diósgyőrben jártam, és elképedve tapasztaltam, milyen tömegek zárandokolnak el oda, milyen sikere van a vár helyreállításának. Ezzel a gondolatiságra, az elmúlt korok megismerése iránti igényre utalok, nem a műemlékes szakszerűségre.

R. P.: Szögezzük le, hogy itt két különböző dologról van szó. A füzéri és a diósgyőri vár rekonstrukciója más műemlékvédelmi megközelítés szerint valósult meg. A palota esetében nagy számban rendelkezésre állnak az egykori kiviteli tervek, archív felvételek. Erről sem a füzéri, sem a diósgyőri vár esetében nem beszélhetünk. A műemlékes szakma egy része megkérdőjelezi mindkét rekonstrukciót.

► **Valami ingadozás talán van már...**

R. P.: A Főőrség és a Lovarda épülete esetében a belsőépítészeti kialakításról, anyaghasználatról, térhasználatról szinte az utolsó részletig van adat. Megvannak a kiviteli

◀ Falkárpit, Szent István-terem.
Forrás: Iparművészeti Múzeum

◀ Zsolnay kerámiabetét, Szent István-terem.
Forrás: Janus Pannonius Múzeum

tervek. Mindkét esetben megmaradtak még a számlák is: pontosan tudjuk, hogy milyen anyagból mennyit használtak föl.

P. F.: Azt gondolom, hogy a jelentősebb belső tereket a palotában mindenképpen helyre kell állítani, mert az szégyenletes, hogy itt van a versailles-i után a legnagyobb királyi palota Európában, és egyetlen történeti enteriőrje sincs. A trónterem terve megvan, helyreállítható például a Habsburg-terem, a büfé és a bálterem is. A források ismeretén, használatán, a forráskritikán túl fontos, hogy bele tudjunk helyezkedni a korszak gondolkodásmódjába, és e gondolati sémák segítségével autentikus belső terek szülessenek. Ennek az enteriőr-rekonstrukciós munkának a Szent István-terem helyreállítása lehet a főpróbája.

R. P.: Ezek a fejlesztések sikerre vannak ítélve, anyagilag megtérülő beruházások. Nem arról van szó, hogy luxuscélokra elszórjuk az ország pénzét, ahelyett, hogy lélegeztetőgépet vásárolnánk... A palotát valamiből fenn kell tartani, ahogy az intézményeket is. A Lovardát ellenzőknek el szoktam mondani, hogy éveken keresztül minden nyáron lovasbemutatókat tartottak az Oroszlános udvarban, hihetetlen sikerrel. A közgyűjtemények dolgozói és látogatói pedig nézhettek és szagolhatták a szükségmegoldásként ide tákolt karámkokat.

▼ Az egykori királyi Lovarda. Forrás: FSZEK Budapest Gyűjtemény

Most ez a turisztikailag vonzó funkció végre megfelelő helyre kerül. Ráadásul a tervek szerint a Lovarda tere rendezvényteremmé is átalakítható, amelyből a palotában szintén nincs elég. Hetente érkeznek hozzánk olyan teremlére vonatkozó megkeresések, amelyeket el kell utasítanunk.

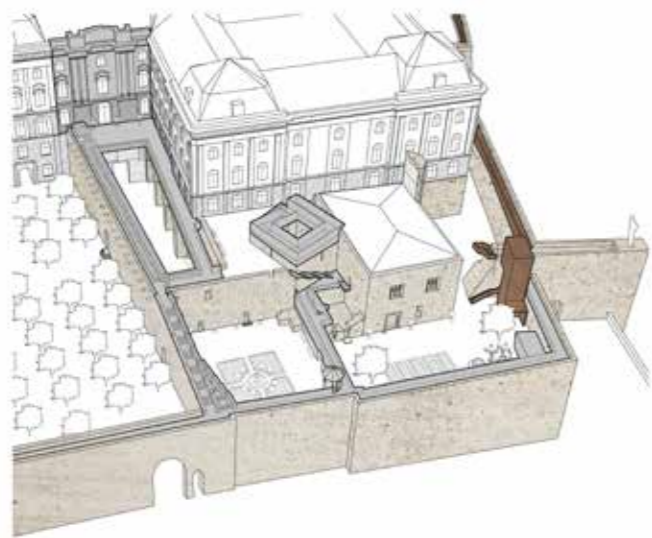
V.-Ö. B.: Fontos látni, hogy a királyi palota nem a kommersz turizmus helyszíne!

P. F.: Bécsben, a báli szezonban az udvari lovardát speciális vendégpadlóval látják el, lámpionokkal díszítik fel. Nagyon fontos, hogy a palotát jelenleg jellemző monokulturalitás megváltozzon, és legyenek kiegészítő és kiegészítő funkciók. A lovas hagyományok újratemtését – melyeknek egykor helyük volt a Várban –, turisztikai vonzerejének növelését is magával hozza ez a beruházás. A főőrségi épületben az újjáalakuló palotaőrség, valamint kiállító- és vendéglátóhely kap otthont. Innen lesz megközelíthető a középkori vár maradványainak feltárása után kialakítandó, térszint alatti régészeti bemutatótér is.

V.-Ö. B.: A lélegeztetőkészülékkel való példalozás egyszerű demagógia. Lélegeztetőgépet ugyanis nemzeti jövedelemből (adókból, járulékokból) tudunk vásárolni. Ha létrehozunk bármit, ami megtérül, jövedelmező, akkor az gazdagítja a költségvetést, ezáltal több ilyen készülék vásárlására nyílik lehetőség. Ha azonban csak lélegeztetőgépre költenénk, akkor lehet, hogy tíz ember életét megmentenénk ugyan, de a következő százét már nem tudjuk, mert nincs jövedelem, amiből megvásárolhatnánk a gépet. A VÁR 25 koncepció kidolgozásakor alapvető szempontunk volt, hogy tartsa el magát „Élő Vár” legyen, többet hozzon, mint amennyit visz. Kijelöltünk olyan zónákat és ingatlanokat, fejlesztési területeket, amelyek bevételképesek.

▲ Az Oroszlános kapu és a Főőrség épülete, 1903.
Forrás: BTM Kiscelli Múzeum fényképtára, képeslapgyűjtemény

TERVEZETT ÁLLAPOT
ZÁRT UDVAROK TEMATIKUS KERTJEI

◀ A déli zárt udvarok axonometrikus rajza: körüljárható várfalak, új lépcsők, sokrétű gyalogoskapcsolatok a középkori és a mai palota szintjei között

Hivatal is. Az újjáépülő északi palota kapuja és a Sándor-palota egy térre nyílik, ahol megfelelő helyet kapna a fogadásokhoz kapcsolódó ceremónia, a turistaforgalom fennakadása nélkül. A palota barokk szárnyaiban – C, D és E épület – palotatörténeti kiállítás kaphatna helyet, dinasztiatörténeti kiállítással kiegészülve. Így mindennek állam- és jogtörténeti vonatkozásai is lehetnének, s ez a Szent Koronára is kiterjedne. Mindemellett a már létező Vármúzeum gazdagodna és bővülne a feltárással és bemutatásra kerülő középkori terekkel.

P. F.: A reprezentációs funkciót nyelő északi szárnyak is látogathatók lehetnének – csak úgy, mint a két világháború között. A könyvtárnak otthont adó F épületben is számos olyan térsor, lakosztály van, amely elég jól dokumentált, ennél fogva helyreállítandó. Érdekes zárvány a korona egykori őrzési helye, melynek szimbolikus jelentősége is van. Az udvarokat rendbe kellene tenni, akár le lehetne fedni, sőt az F épületnek a fő szintjeit kiegészítendő, udvar alatti alagsori szinteken konferenciatermek is kialakíthatók.

R. P.: A jelenlegi intézmények szinte ellehetetlenülnek a nyári sör-, kolbász-, pálinka- és sorolhatnánk még, milyen fesztiválok alatt, ráadásul ezek méltatlanok a helyhez. Sokkal

▶ Milyen funkciók kaphatnának itt helyet? A közgyűjtemények sorsa végleges?

P. F.: Jelenleg úgy tűnik, hogy a Nemzeti Galéria elkerül innen. Ehhez annyit fűznék hozzá: korábban a galéria képviselői is úgy nyilatkoztak, hogy örömmel elmennének innen egy olyan épületbe, ahol nincsenek az ittenihez hasonló logisztikai problémák. Bár az is igaz, hogy a világ számtalan pontján vannak hasonló épületekben művészeti gyűjtemények. Ugyanakkor úgy vélem, hogy a Hauszmann tervezte palotaszárnyakhoz hasonló reprezentatív térsor egyedülálló volt Magyarországon, ami állami reprezentációra is alkalmassá teszi. Távlati elképzelés-ként felmerült már, hogy a Miniszterelnökség visszahozza az eredetileg is ilyen célra helyreállított Sándor-palotát. Megfontolásra érdemesnek tartanám, hogy egy helyre kerüljenek az állami reprezentáció helyei, a királyi palotában – annak északi szárnyában – helyet kapjon a Köztársasági Elnöki

▲ Gyorslift a déli udvarban

inkább lenne helyük a ma még elhanyagolt és revitalizálásra váró Újvilág kertben és az újonnan kialakítandó Csikós-udvarban. Jelenleg nincs átjárás e két terület között, bár történetileg egybetartozott. Az átjárhatóság biztosítása mellett, logisztikai adottságai miatt ez a két terület egy új rendezvény- és turisztikai térsor kialakítását teszi lehetővé, tehermentesítve ezzel a palota udvarait a nem oda való fesztiválóktól.

V.-Ö. B.: Ha ez a terület valóban visszakapja az értékének megfelelő funkciókat, és az megjelenik a tér- és városhasználásban, akkor ebből óriási bevételekre lehet számítani. Ez egy kimeríthetetlen, ugyanakkor fenntartható városhasználati lehetőség, bevételi forrás – miközben nemzeti és egyedülálló kulturális értékeket mutatunk be!

P. F.: Szó sincs tehát arról, hogy csak visszaépítésekre kerül sor. A várplató a megépülő mélygarázsokkal tehermentesül az autóforgalom alól. Megoldást nyújtunk a forgalmi kapcsolatokra, a gyalogosközlekedésre, az akadálymentességre. Megvalósulhat a várfal körüljárhatósága, a kertek rekonstrukciója. Ha a Budapesti Történeti Múzeum összekötő szárnyához is hozzányúlunk, akkor helyreállítjuk a Szent István-termet, akadálymentesítjük a kert felől a múzeum bejáratát, visszaállítjuk a régi homlokzatot. Mindemellett az előcsarnokot meg kívánjuk őrizni a 60-as évekbeli állapotában. Megteremtjük a bejárat lehetőséget a majdan kialakítandó régészeti térhez az Oroszlános udvar alatt. Komplex fejlesztésről van tehát szó.

▶ A Miniszterelnökség és a minisztériumok ideköltöztetése nem hoz be olyan funkciókat, amelyek már túlnövik a várat? Sokan ezt elfogadhatatlannak tartják.

V.-Ö. B.: A minisztériumok ideköltöztetésével nem értek egyet. Azonban, ha ingatlanfejlesztés szempontjából nézem, akkor az MTA-tömb értékalapú helyreállításával új értéket hoznak létre. Véleményem szerint ugyan nem alkalmas minisztériumi

▶ A Szent György térnek mi lesz a jövője? Ez talán a budai Vár egyik legproblemátikusabb pontja.

R. P.: Műszakilag és régészetileg is elő van készítve ez a terület egy jövőbeli hasznosításra. A térnek a nyugati felét kortárs épületekkel kellene beépíteni.

P. F.: A tér nyugati térfalának teljes hiánya, északi romkulisszája, délről pedig a palotaszárny zártsága karakter nélkülséget hordoz. A közelmúltban a nyugati várfalsétány egy szakaszát helyreállították. A középkori lakóházak és pincék feltárt maradványait konzerválták, amit ebben a formájában tévedésnek tartok. Sajnos ezek az adottságok egyelőre nem vonzzák a befektetőket. A Szent György tér nyugati térfalának visszaépítése egészen a Főörséig fontos és indokolt lenne. Erre építészeti-beépítési tervpályázatot kellene kiírni.

célra, de nem felesleges ingatlanfejlesztés, mert a későbbiekben használható vallási, kulturális, szállás-, illetve más turisztikai funkcióra is.

▶ Mi a véleményük a Rados Jenő-féle egykori pénzügyminisztériumi épület 1904-es, eredeti állapotot tükröző helyreállításának szándékáról?

P. F.: Bár én az ilyen purizálásokat nem szeretem, a Rados-féle, II. világháború utáni, egyszerűsítő helyreállítást kivételesen nagyon jónak tartom, mert nem konkurál a Mátyás-templommal, melynek prioritása okán nem lenne szerencsés, ha az eredeti soktornyos, középrizalitos épület újraépülne. Azt gondolom, hogy jelenlegi, szelidebb változatában ez jobb megoldás.

▲ Nyugati zárt udvar a déli összekötőszárny visszaépített homlokzatával, tanulmányterv. Építész: Potzner Ádám

Lapzárta után érkezett a hír: az Országos Széchényi Könyvtár a kormány döntése alapján a helyén marad, de felújítása során az épületszárny történeti terei és a főlépcsőház visszaépítésre kerül.